

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

COPYRIGHT AS A TOOL FOR PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION EMPLOYEES

Кропивна А.В., к.т.н., доцент,
доцент кафедри матеріалознавства та ливарного виробництва
Центральноукраїнський національний технічний університет

Рябоволик Т.Ф., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет

Стаття присвячена дослідженню деяких проблем, пов'язаних із захистом авторського права науково-педагогічних працівників в Україні, зокрема законодавчого регулювання, практики його застосування, аналізу показників з даної проблематики та винайдення шляхів подолання проблем в цій сфері діяльності. Основу роботи складає діалектичний метод пізнання, який дав змогу розглядати авторське право як інструмент захисту інтелектуальної власності працівників закладів вищої освіти у динаміці його становлення та розвитку. З метою всебічного аналізу авторського права як інструменту захисту інтелектуальної власності також застосовувалися такі загальнонаукові та спеціальні наукові методи, як порівняльно-правовий, який дав можливість охарактеризувати різноманітні схеми інституту авторського права, порівняти їх правовий статус. Із застосуванням системного методу в роботі досліджувалася природа авторського права. Формально-логічний метод сприяв дослідженню організації роботи у сфері авторського права в аспекті відповідності законам формальної логіки, закономірностям людського мислення, а формально-юридичний – організації здійснення авторського права з точки зору її відповідності праву через призму юридичних категорій. Використання методу тлумачення норм дало можливість з'ясувати та роз'яснювати зміст правових норм, що регулюють статус авторського права. Застосування цих та інших методів наукового пізнання гарантувало об'єктивність і достовірність дослідження авторського права як інструменту захисту інтелектуальної власності, а також розв'язання поставлених цілей та завдань в роботі. Знання на сьогоднішній день є головним атрибутом швидкого та ефективного розвитку сучасного суспільства, відповідно розвиток галузі освіти відіграє, в даному контексті, не останню роль. На цьому тлі, з боку держави виникає необхідність забезпечити високий рівень надання освітніх послуг та зокрема покращити їх якість. Незважаючи на значні досягнення та позитивні зміни в реформуванні цієї сфери все ж є ряд проблемних питань, які потребують подальшого дослідження та вирішення. Зокрема одним із таких є захист авторських прав науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Робота науково-педагогічного працівника ЗВО беззаперечно є творчою. Продуктом такої діяльності є створені викладачем друковані матеріали, до яких ми відносимо лекційні матеріали, методичні рекомендації до дисципліни, монографії, підручники та звичайно наукові статті. В роботі, безпосередньо, досліджено захист авторських прав науково-педагогічних працівників ЗВО на такі друковані матеріали. Розглянуто законодавчу базу та статистику щодо авторського права в Україні. Наведено владні повноваження, які делеговано Укрпатенту, у сфері авторського права. Проведено аналіз за останні 5 років надходження та реєстрацію заявок для реєстрації авторського права та договорів, що стосуються права автора на твір. Обґрунтовано доцільність та необхідність реєстрації авторських прав на наукові твори. Розглянуто питання розповсюдження авторського права на «творчість» штучного інтелекту як в Україні так і за кордоном. Висвітлено, що особа, яка має авторське право для сповіщення про свої права, може використовувати знак охорони авторського права "Copyright".

На початку 2023 року набув чинності закон України «Про авторське право та суміжні права». Законодавство щодо охорони авторських прав зазнало суттєвих змін. Зокрема в зазначеному законі мова йде про таке поняття як «неоригінальний об'єкт». Неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, – це об'єкт, який: відрізняється від наявних подібних об'єктів; утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми та без безпосередньої участі людини. Тому, згідно чинного законодавства України, можемо сказати що неоригінальними об'єктами не вважаються твори, які фізична особа створила з використанням комп'ютерних технологій. Головний акцент ставиться на тому, що неоригінальні об'єкти створює не людина, а комп'ютерна програма. Отже, особисті немайнові права не виникають на неоригінальні об'єкти, оскільки немайнові права може мати лише фізична особа.

Ключові слова: авторське право, інтелектуальна власність, об'єкти авторського права, охорона авторського права.

The article is dedicated to the investigation of certain issues related to the protection of copyright for academic staff in Ukraine, particularly legislative regulation, the practice of its application, analysis of indicators in this field, and finding ways to overcome problems in this sphere of activity. The foundation of the work is the dialectical method of cognition, which allowed for examining copyright as an instrument for protecting the intellectual property of employees of higher education institutions in the dynamics of its formation and development. In order to comprehensively analyze copyright as a tool for protecting intellectual property, various general scientific and specialized scientific methods were also applied, such as comparative legal, which characterized diverse schemes of copyright, comparing their legal status. The systemic method was employed to explore the nature of copyright, while the formal-logical method facilitated the investigation of the organization of work in the field of copyright in terms of compliance with the laws of formal logic and the regularities of human thinking. The formal-legal method was applied to the organization of copyright enforcement in terms of its conformity to the law through the prism of legal categories. The method of interpreting norms allowed clarifying and explaining the content of legal norms regulating the status of copyright. The use of these and other methods of scientific cognition guaranteed the objectivity and reliability of the study of copyright as a tool for protecting intellectual property, as well as the achievement of the set goals and tasks in the work. Knowledge today is the main attribute of rapid and effective development in modern society, and the development of the education sector plays a significant role in this context. In this light, the state needs to ensure a high level of provision of educational services and, in particular, improve their quality. Despite significant achievements and positive changes in the reform of this sector, there are still several problematic issues that require further research and resolution. One such issue is the protection of copyright for academic staff in higher education institutions. The work of an academic staff member at a higher education institution is undoubtedly creative. The products of such activity include materials created by the lecturer, which encompass lecture materials, methodological recommendations for disciplines, monographs, textbooks, and, of course, scientific articles. The study specifically focuses on the protection of copyright for academic staff in higher education institutions concerning these printed materials. The legislative framework and statistics on copyright in Ukraine are considered. The delegated powers granted to the Ukrainian Patent Office (Ukrpatent) in the field of copyright are outlined. An analysis of the registration of copyright applications and agreements related to the author's rights over the past 5 years is conducted. The expediency and necessity of registering copyright for scientific works are substantiated. The distribution of copyright to the "creativity" of artificial intelligence is also discussed both in Ukraine and abroad. It is highlighted that a person with copyright for notification of their rights can use the copyright protection symbol "Copyright."

At the beginning of 2023, the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" came into force. Legislation on the protection of copyright has undergone significant changes. In this law, the concept of "non-original object" is introduced. A non-original object generated by a computer program is an object that differs from existing similar objects, is formed as a result of the functioning of a computer program without direct human participation. Therefore, according to current Ukrainian legislation, non-original objects are not considered works created by a person using computer technologies. The main emphasis is placed on the fact that non-original objects are created not by humans but by computer programs. Consequently, personal non-property rights do not arise for non-original objects since only a natural person can have non-property rights.

Key words: copyright, intellectual property, copyright objects, copyright protection.

Постановка проблеми. Знання на сьогоднішній день є головним атрибутом швидкого та ефективного розвитку сучасного суспільства, відповідно розвиток галузі освіти викладає, в даному контексті, не останню роль. На цьому тлі, з боку держави виникає необхідність забезпечити високий рівень надання освітніх послуг та зокрема покращити їх якість. Незважаючи на значні досягнення та позитивні зміни в реформуванні цієї сфери все ж є ряд проблемних питань, які потребують подальшого дослідження та вирішення. Зокрема одним із таких є захист авторських прав науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (ЗВО).

Робота науково-педагогічного працівника ЗВО беззаперечно є творчою. Продуктом такої діяльності є створені викладачем друковані матеріали, до яких ми відносимо лекційні матеріали, методичні рекомендації до дисципліни, монографії, підручники та звичайно наукові статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем сфери інтелектуальної власності та зокрема питаннями пов'язаними з захистом авторського права в різні періоди займалися такі науковці, як: І. В. Венедиктова [3], Т. В. Рудник [4], Б. В. Кирдан [5], С. В. Дяченко [6] та ін. Проте питання дослідження авторського права науково-педагогічних працівників завжди залишається актуальним та потребує постійних досліджень, в умовах, коли країна обрала чіткий напрямок на євроінтеграцію.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження деяких проблем, пов'язаних із захистом авторського права науково-педагогічних працівників в Україні, зокрема законодавчого регулювання, практики його застосування, аналіз показників з даної проблематики та винайдення шляхів подолання проблем в цій сфері діяльності.

Виклад основного матеріалу. Досить часто виступи, промови, лекції, наукові праці викладачів вишів є об'єктом плагіату чи іншого недобросовісного використання. Проте іноді науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів стикаються не лише із неправомірним використанням їхніх творів іншими особами, а й із порушенням їхніх авторських прав самим навчальним закладом, у якому вони здійснюють свою освітню діяльність. На жаль, є велика кількість справ за позовами про захист порушених авторських прав, у т. ч. і викладачів ЗВО, а це вказує на те, що заходів, передбачених Законом України «Про авторське право і суміжні права» [7], а також Законом України «Про вищу освіту» [8], недостатньо для ефективної охорони авторських прав працівників вишів, а тому порушення таких прав є поширеним явищем. У такій ситуації одним із ефективних способів захисту порушених прав є, звичайно, судовий захист [6].

В сучасному освітньому просторі обмін інформацією між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти відбувається надзвичайно швидко та інтенсивно, оскільки цьому сприяє швидкий розвиток технологій та використання Інтернет середовища.

Глобальним викликом з яким освітні заклади зіткнулися та успішно подолали став COVID-19 та дистанційна освіта. Досить швидко освітня сфера адаптувалась до таких викликів, що дало змогу під час повномасштабного вторгнення росії зберегти непорушність освітнього процесу завдяки змішаній формі навчання. Саме така форма навчання зобов'язує науково-педагогічних працівників розмішувати свої твори, а саме лекційні матеріали, методичні рекомендації, силабуси та робочі програми на різ-

них електронних платформах дистанційної освіти ЗВО. Інколи це наштовхується на опір зі сторони викладача, оскільки він вважає що це його власність.

В той же час ЗВО вправі вимагати відтворення примірників цих творів в електронній формі та розміщення їх на своїх освітніх платформах. Часткове вирішення даної проблеми вбачається в отриманні свідоцтва на авторське право щодо того чи іншого твору, та відповідно зняття проблеми щодо невиконання трудових обов'язків.

Щоб більш детально зануритись в дане питання розглянемо законодавчу базу та статистику щодо авторського права в Україні за останні роки. Зокрема аналізуючи нормативну базу щодо авторського права та суміжні права, варто звернути увагу на такі нормативно-правові документи як:

- Цивільний кодекс України;
- Кримінальний кодекс України;
- Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів;
- Закон України «Про авторське право та суміжні права»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756 «Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав»;
- Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04 червня 2010 року «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав».
- та інші.

З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів щодо створення національного органу інтелектуальної власності» Укрпатенту делеговано деякі владні повноваження, визначені статтею 4-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». На рис. 1 наведено владні повноваження, які делеговано Укрпатенту, у сфері авторського права.

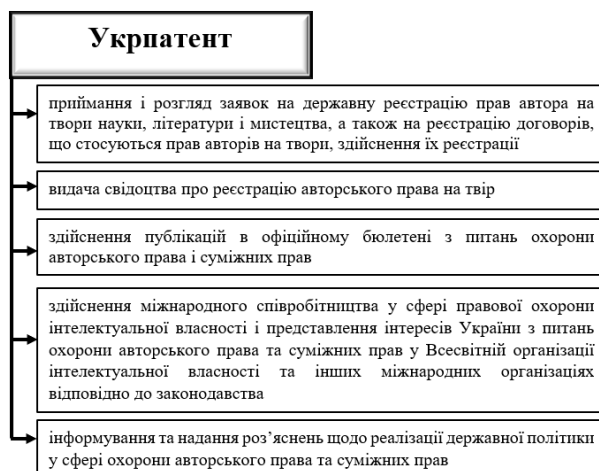

Рис. 1. Головні повноваження Укрпатенту

Джерело: побудовано авторами за матеріалами [1]

Що стосується аналізу статистичних даних то бачимо що, протягом I півріччя 2023 року було подано 4083 заявки для реєстрації авторського права на твір, що є одним з найкращих показників за останні 5 років. Порівняно з відповідним періодом попереднього року, кількість заявок збільшилась на 70,8%, а кількість договорів, що стосуються права автора на твір – майже на 106,4% (табл. 1., рис. 2).

Таблиця 1
Надходження та реєстрація заявок для реєстрації авторського права та договорів, що стосуються права автора на твір

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2023 до 2022
1	2	3	4	5	6	7
Надходження						
Авторське право на твір	4777	2643	3823	2527	4083	161,6 %
Авторське право на службовий твір	745	333	560	186	552	296,8%
Договори про передачу (відчуження) майнових прав на твір	228	159	253	93	187	201,1%
Договори про передачу права на використання твору	14	4	10	1	7	-
Реєстрація						
Авторське право на твір	5272	2875	3739	2563	4070	158,8%
Авторське право на службовий твір	928	380	601	253	578	228,5%
Договори про передачу (відчуження) майнових прав на твір	258	160	235	91	191	209,9%
Договори про передачу права на використання твору	8	4	4	1	3	300,0%

2023¹ – перше півріччя

Джерело: [2]

Рис. 2. Динаміка надходжень та реєстрації заявок на авторське право на твір

Джерело: [2]

В свою чергу, в цілому за досліджуваний період показники реєстрації авторського права та договорів,

що стосуються права автора на твір, мають схожу тенденцію з показниками надходження заявок, але у I півріччі 2023 року, дещо менші. Всього було здійснено понад 4 тис. державних реєстрацій авторського права на твір, що є найкращим показником з 2020 року. Крім того, було зареєстровано 194 договори, які стосуються права автора на твір, що більш ніж у 2 рази більше, ніж за цей же період минулого року.

Якщо аналізувати розподіл державних реєстрацій авторського права на твір за об'єктами у I півріччі 2023 року яке наведено на рис. 3, можемо сказати, що лівова частка припадає на літературні твори 68,8%, тоді як наукова діяльність займає 31,2%.

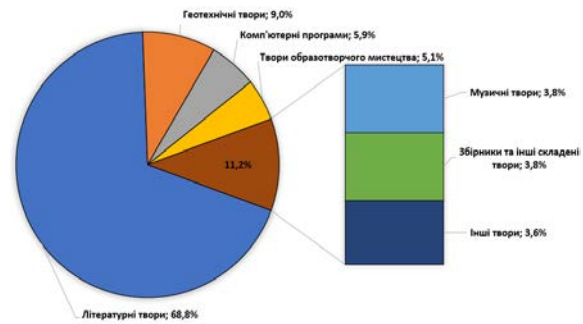

Рис. 2. Розподіл державних реєстрацій авторського права на твір за об'єктами у I півріччі 2023 року

Джерело: [2]

З розподілу часток видно, що в науковій роботі, зокрема саме тої яка характеризує діяльність працівників навчальних закладів, бачимо досить низькі показники діяльності, а саме збірники та інші складені твори та інші твори.

В XXI столітті не варто забувати і про нові виклики щодо авторського права, зокрема про ШІ-технології, які впевнено увійшли у наше життя. Утім, крім автоматизації рутинних завдань, вони принесли з собою і цілу низку викликів. Особливо в тому, що стосується правового регулювання. Досить актуальним стає питання розповсюдження авторського право на «творчість» штучного інтелекту. Спробуємо дати відповіді на ці та інші питання згідно з українським законодавством, а також розглянемо законодавчі ініціативи в Великій Британії та США.

Так в США штучному інтелекту було відмовлено в авторських правах. В березні 2023 року Бюро оприлюднило додаткові «Інструкції з реєстрації авторських прав: твори, що містять матеріал, згенерований за допомогою ШІ». На думку Бюро, авторське право може захищати лише матеріали, які є продуктом людської творчості: «Найголовніше, що термін «автор», який використовується як у Конституції, так і в «Законі про авторське право», виключає не-людей (excludes non-humans)». Тому для творів зі згенерованим ШІ матеріалом Бюро розглядатиме, чи внесок ШІ є результатом простого «механічного відтворення», чи ж за ними стоїть оригінальна авторська концепція. У Бюро зазначають, що рішення щодо доцільності надання авторських прав ухвалюватимуть індивідуально. У документі зазначається, що Бюро не реєструватиме роботи за участю ШІ, якщо їм явно бракує авторства людини.

В той же час Велика Британія – одна з небагатьох країн, де авторським правом можуть захищатися твори, зроблені винятково за допомогою комп'ютера. Тобто, авторське право може захищати твір, повністю створений ШІ. Таким творам це право надається на 50 років, тоді як створеним людьми – на 70.

На початку 2023 року набув чинності закон України «Про авторське право та суміжні права». Законодавство щодо охорони авторських прав зазнало суттєвих змін. Зокрема в зазначеному законі є стаття 33 в якій йдеться мова про

таке поняття як «неоригінальний об'єкт». Неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, – це об'єкт, який: відрізняється від наявних подібних об'єктів; утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми та без безпосередньої участі людини. Згідно законодавства України можемо сказати що неоригінальними об'єктами не вважаються твори, які фізична особа створила з використанням комп'ютерних технологій. Головний акцент ставиться на тому, що неоригінальні об'єкти створює не людина, а комп'ютерна програма. Отже, особисті немайнові права не виникають на неоригінальні об'єкти, оскільки немайнові права може мати лише фізична особа [9].

Висновки. Для покращення ситуації яка виникла, варто в межах визначених повноважень, Укрпатенту більш розширено здійснювати інформування фізичних і юридичних осіб з питань, що стосуються державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, ведення державних реєстрів у сфері авторського

права, надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері охорони авторського права та суміжних прав. Нині в Україні склалась усі необхідні соціально-політичні та історико-правові передумови для підвищення ефективності охорони авторського права.

Також не варто забувати, що особа, яка має авторське право для сповіщення про свої права, може використовувати знак охорони авторського права “Copyright”.

Знак охорони авторського права розставляється на оригіналі кожного примірника твору. Тобто, викладачам вишів варто практикувати використання даного знаку на твори які мають свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Слід зазначити, що поставлення цього знаку відіграє суто інформаційну роль, і свідчить про те, що певна особа вважає себе власником авторських прав. Тому, в ряді випадків потрібно навести інші докази які підтверджують авторство. Зокрема це варто робити на наших фотографіях, відео, книгах, текстах, публікаціях, які поширюємо в мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Річний Звіт Укрпатент 2021 рік. Київ, 2022. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/annual-report-2021-21092022> (дата звернення 13.10.2023).
2. Інтелектуальна власність у цифрах 2023 рік. Київ, 2023. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/IP-in-Figures-1H-2023-web.pdf> (дата звернення 13.10.2023).
3. Венедіктова І. В. Цивілістичне підґрунтя у формуванні предмета права інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2014. № 1–2 (5–6) С. 35–40. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/07/Venediktova.pdf> (дата звернення 15.10.2023).
4. Т. В. Рудник, Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні. *Юридичний вісник*. 2009. № 1(10). С. 74–77. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/296373213.pdf> (дата звернення 15.10.2023)
5. Кирдан Б.В. До поняття захисту прав автора в порядку цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 42. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_42_21 (дата звернення 12.10.2023).
6. Дяченко С.В. Авторські права науково-педагогічних працівників ЗВО: судовий захист. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 122–125. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/33.pdf (дата звернення 15.10.2023).
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 12.10.2023).
8. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 12.10.2023).
9. Хто це зробив? Що кажуть закони різних країн про авторські права та штучний інтелект. URL: <https://mediamaker.me/hto-cze-zrobiv-shho-kazhut-zakony-riznykh-krayin-pro-avtorski-prava-ta-shtuchnij-intelekt-3416/> (дата звернення 03.11.2023).